Jaargang 63 • nr. 7 • september 2021

De Orgelvriend

Interview met Dorien Schouten

Hugo Bakker (1985-2021)

Terugblik Verschueren - Heythuysen (2)

Utrecht, Tuindorpkerk

Prijs los nummer € 7,25

Uit de inhoud

Interview met Dorien Schouten

Jaap Jan Steensma spreekt met de organiste van de Utrechtse Tuindorpkerk. Voor haar betekende deze baan anderhalf jaar geleden een terugkeer naar Utrecht, waar ze geboren en getogen is. Na haar studie bachelor orgel en kerkmuziek in Den Haag studeerde ze verder in Berlijn en werkte ook een tijdje in Schotland. In Utrecht wil ze zich verder ontwikkelen als dirigent

9

In memoriam Teus den Toom

Op 19 juli jl. overleed de Hilversumse orgelkenner, Witte-specialist en publicist dr. Teus den Toom. Zijn geboeidheid in de klank van het Bätz-/Witte-orgel in zijn vroegere woonplaats Gorinchem leidde uiteindelijk tot een veelomvattende studie over de orgelmakers Witte en zijn promotie op dit onderwerp in 1997. Een 'In memoriam' door Gerco Schaap

14

Een levensschets van Hugo Bakker (1985-2021)

Rien Donkersloot beschrijft het leven van zijn vriend en oud-studiegenoot Hugo Bakker, die op 31 mei jl. onverwacht op 35-jarige leeftijd overleed aan de gevolgen van een hartstilstand. "Ik zal Hugo herinneren als een goede vriend, bescheiden en onbaatzuchtig mens, die zich met al zijn kunnen en energie heeft ingezet voor de muziekcultuur"

16

Fotoverantwoording omslag
Utrecht Tuindorpkerk: Maarten Rog, orgelfoto.nl
Dorien Schouten: Jaap Jan Steensma
Hugo Bakker: Fotolux Zaltbommel
Oosterhout Sint Jan: Wim van der Ros

De orgels van de Oude Kerk in Voorburg (2)

In het tweede en laatste deel over de dit jaar afgeronde orgelrestauraties in de Oude Kerk te Voorburg schrijft adviseur Dirk Bakker over het kabinetorgel dat in 1964 werd aangeschaft en nu als koororgel fungeert. Wie dit orgel bouwde is niet bekend maar het pijpwerk lijkt van één maker afkomstig te zijn

18

Terugblik 'Verschueren - Heythuysen' (2)

Wim van der Ros voert ons mee door de historie van Verschueren Orgelbouw. In dit tweede deel wordt de ontwikkeling vanaf de Tweede Wereldoorlog geschetst tot aan het verhuizing van de orgelmakerij uit Heythuysen naar Ittervoort

28

En verder ...

Uit de orgelwereld	2
Column 'Trouwens'	19
Muziekbijlage	20-21
Orgelbouwnieuws	32
Cd-recensies	35
Wegwijzers	38

Op onze website www.orgelvriend.nl*:*
- Download: klavarversie muziekbijlage
- Audio: Pastorale (fragment cd 'Echoes of Leipzig')
- Video: concert Hugo Bakker in Zaltbommel

Het oktobernummer verschijnt op 1 oktober a.s.

Ons volgende nummer wordt een 'Sweelinck-special' met onder meer:
- Interviews met verschillende organisten
- Twee muziekbijlagen ter ere van '400 jaar Sweelinck'
- Biografische schets van Sweelinck
- En meer ...

Twee nieuwe orgeldocenten op Codarts

De afdeling Klassieke Muziek van Codarts Rotterdam verwelkomt twee nieuwe orgeldocenten: Zuzana Ferjenčíková en Christian Schmitt. Zij volgen Ben van Oosten op, die deze maand met pensioen gaat.
Na een internationale selectieprocedure bleken Zuzana Ferjenčíková en Christian Schmitt beiden favoriet bij de selectiecommissie. In goed overleg besloten zij samen de taken van Ben van Oosten over te nemen. Op deze manier kan team-teaching bij de orgelafdeling optimaal gestalte krijgen en blijft het specialisme van Ben van Oosten – het symfonische orgelrepertoire – in de opleiding gewaarborgd.
Zuzana Ferjenčíková (Slowakije)

Britt Schier

studeerde bij onder anderen Peter Planyavsky en Jean Guillou. Ze is concertorganist, pianist en componist. Haar belangrijkste interesse ligt in de op de romantiek geïnspireerde muziek van de 19e en 20e eeuw, met name in de muziek van Franz Liszt, César Franck, Jean Guillou (complete œuvre) en Marcel Dupré. Door haar internationale pedagogische en organisatorische activiteiten brengt zij een internationaal artistiek netwerk mee. Meerdere studenten van haar behaalden prijzen. Meer informatie op ferjencikova.info.

Uwe Arens

Christian Schmitt (Duitsland) studeerde muziekwetenschap en orgel bij onder anderen Daniel Roth in Parijs. Hij is sinds 2014 als organist verbonden aan de Bamberger Symphoniker. Tegelijkertijd onderhoudt hij een bloeiende internationale concertpraktijk. Zijn grote specialiteit is het symfonische orgelrepertoire. Hij werkte mee aan meer dan 40 cd's voor labels als Deutsche Grammophon en CPO. Meer informatie op christianschmitt.info.

Met de komst van Ferjenčíková en Schmitt is de vakgroep orgel en kerkmuziek weer compleet. Die bestaat verder uit de hoofdvakdocenten Aart Bergwerff (tevens docent arrangeren voor orgel en orgelbouw) en Bas de Vroome (tevens docent didactiek en basso continuo) en de specialisten Hayo Boerema (improvisatie), Hanna Rijken (liturgiek), Arie Hoek (hymnologie en cantoraat), Connie de Jongh (zang) en Marcel Zijlstra (gregoriaans).

Studiedag rondom orgelmakers Bätz

Op zaterdag 9 oktober a.s. organiseert de KVOK een landelijke studiedag in kerken te Woerden en Vleuten. Thema: de orgelmakers Bätz. De studiedag is bedoeld voor studenten conservatoria, orgelstudenten en organisten. Het onderwerp wordt vanuit drie invalshoeken behandeld:

1. Aan de hand van een masterclass in de Petruskerk in Woerden, te verzorgen door Matthias Havinga. Thema: 'Tussen Bach en Mendelssohn'. Werken naar keuze van: C.H. Rinck, S. Wesley, C.Ph.E. Bach, W.A. Mozart, J. Haydn, Chr. Fr. Ruppe, L. van Beethoven. Aan de masterclass kunnen maximaal acht organisten meedoen.
2. In de Torenpleinkerk van Vleuten verzorgen Peter van Dijk en Jaap Jan Steensma een lezing met luistervoorbeelden over Gideon Thomas, het orgel in de Torenpleinkerk en de klankwereld rond de orgelmakers Bätz. Ook Wim Diepenhorst van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed levert een belangrijke bijdrage.
3. Plenaire discussie rond dit thema o.l.v. Bert den Hertog.

Op kvok.nl/evenement/kvok-studiedag-batz vindt u aanvullende informatie en een literatuuropgave. Inschrijving kan plaatsvinden door een mail met de gewenste gegevens te sturen aan studiedagen@kvok.nl. De kosten bedragen voor KVOK-leden en conservatoriumstudenten € 15,00, voor niet-leden € 20,00. Aanvang: 10.00 uur, einde ca. 16.30 uur.

Nationale Orgeldag

NATIONALE ORGELDAG

Gelet op de beperkende voorwaarden van de 1,5-metersamenleving kunnen veel orgelactiviteiten niet plaatsvinden zoals ze bedoeld waren. Dat geldt ook voor de grotere activiteiten van Nationale Orgeldag en Open Monumentendag. In overleg met de Nationale Monumentenorganisatie is besloten de Nationale Orgeldag 2021

Bouw nieuw orgel Westerkerk Enkhuizen vordert

Begin dit jaar konden we melden dat Verschueren Orgelbouw in de Westerkerk in Enkhuizen begonnen is met de bouw van een nieuw orgel in de historische kas, een project dat om financiële redenen in fasen wordt uitgevoerd. De eerste fase, de bouw van het bovenwerk, de windvoorziening en grote delen van het regeerwerk, nadert inmiddels de voltooiing.

Gert Eijkelboom

De gerestaureerde orgelkas in de Westerkerk van Enkhuizen.

Het Verschueren-ontwerp is geïnspireerd op elementen uit de orgelbouw van omstreeks 1700, maar het is geen reconstructie van een binnenwerk dat op enig moment in de geschiedenis in de orgelkas aanwezig is geweest. Deze kas, één van de mooiste van ons land, werd in 1549 vervaardigd door Adriaen Schalcken. Vermoedelijk bevatte die oorspronkelijk een orgel van Hendrik Niehoff. Zeker is dat Johannes Duyschot in 1683 een nieuw binnenwerk maakte, de frontpijpen verving en de frontindeling wijzigde. Deze frontpijpen zijn nog allemaal aanwezig. Verder rest er niets meer van Duyschot en evenmin van het werk van orgelmakers die hier na hem actief waren. Flentrop Orgelbouw restaureerde rond 2010 de kas en de frontpijpen.

Het bovenwerk, dat in oktober in gebruik wordt genomen met concerten door Ton Koopman (16 oktober) en Theo Jellema (24 oktober), telt 12 registers, die verdeeld zijn over een onder- en een bovenlade. Aansluitend bij de renaissance-traditie is de fluitenfamilie hier met 8', 4', 3', 2' en 1' rijk vertegenwoordigd. De bovenlade biedt plaats aan de fluiten 8', 4' en 3'. De Open Fluit 4' is een kopie van het gelijknamige register dat Cornelis Gerritsz in 1547 maakte voor het orgel dat tot 1888 aanwezig was in de Nicolaïkerk in Utrecht. De maten daarvan werden genomen in het depot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, waar het binnenwerk van dit orgel ligt opgeslagen. Behalve dit volledig uitgebouwde fluitenkoor is met Prestant 8', Octaaf 4' en

Theo Jellema

Dorien Schouten: Verfijning en krachtpatserij

Nijmegen, dinsdagavond 13 juli. De Stevenskerk oogt goed gevuld. Het schitterende uiterlijk van het onlangs opnieuw geschilderde König-orgel komt eigenlijk nauwelijks tot zijn recht, want het is nog niet gelukt verlichting te installeren waarmee het orgel ook goed te zien is bij avondconcerten. Als eerste klinkt het koororgel, met Sweelincks *Mein junges Leben hat ein End.* Daarna, op het König-orgel, de *Sweelinck-variaties* van Ton de Leeuw, twee delen uit *Livre d'Orgue* van Nicolas de Grigny en ten slotte het imposante *Offertoire sur les Grands Jeux* van Daan Manneke. Alsjeblieft! De organist van vanavond: Dorien Schouten.

Nijmegen heeft een kleurrijk orgel voor kleurrijke muziek, maar voor Dorien is dit om meer redenen een bijzondere plek. Jaren geleden kwam ze hier voor het eerst, als registrant van haar gewezen orgelleraar Ko Zwanenburg. Die bracht Frits Veerman mee, de tweede registrant en bovendien zelf (amateur-)organist. Vanavond, tijdens Doriens concert, is Frits weer van de partij en opnieuw is hij registrant. Dat is geen toeval, want sinds die ene keer registreren bij Ko zijn Frits en Dorien elkaar blijven zien. Ze kregen een relatie en gingen samenwonen. Ze woonden en werkten in Oxford, Edinburgh, Heidelberg en sinds anderhalf jaar zijn ze weer terug in Nederland.

Geen sleutel halen

We spreken elkaar in de tuin van de Utrechtse Tuindorpkerk, waar Dorien sinds anderhalf jaar werkt. Er is koffie en speculaas. We horen de kinderen van het kinderdagverblijf en af en toe flarden van het orgelspel van Peter van Dijk, die binnen zit te studeren. "Ik speel hier iedere zondag een dienst", vertelt Dorien. "Per maand zit ik drie van de vier zondagen achter het orgel en op de vierde leid ik de cantorij. Dan speelt David Jansen." Vanwege de coronacrisis heeft de cantorij langere tijd niet kunnen functioneren en heeft Dorien vooral gespeeld.

Dorien en Frits wonen in Leidsche Rijn, de grote Utrechtse nieuwbouwwijk. Naar de Tuindorpkerk gaat ze op de fiets. "Dat is prima te doen, zo'n 20 tot 25 minuutjes. De meeste concertlocaties zijn met het openbaar vervoer goed bereikbaar, maar laatst was ik nog in Leens. Dat was wel een hele onderneming, maar dat heeft ook wel weer wat."

Het werk in de Tuindorpkerk bevalt Dorien heel goed: "de mensen zijn hier erg enthousiast over de muziek en het is fijn om altijd in een kerk terecht te kunnen. Ik hoef niet eerst ergens naartoe om bijvoorbeeld de sleutel te halen." Het is jammer dat het culturele leven zo lang

Dorien voor het orgel in de Utrechtse Tuindorpkerk.

Jaap Jan Steensma
(tekst en fotografie)

tenzij anders vermeld

Terugblik 'Verschueren - Heythuysen' (II)

In ons vorig nummer gunde Léon Verschueren ons een inkijkje in Verschueren Orgelbouw zoals het bedrijf zich ontwikkelde na de oprichting, dit jaar 130 jaar geleden. Aan de hand van boeiende geschriften en documenten waren we getuige van de samenwerking met andere orgelmakers aan wie Verschueren pijpwerk leverde. Ook zagen we wie zijn basis vond in Heythuysen en later bij andere orgelmakerijen en pijpenmakerijen actief waren. In datzelfde nummer werd de ontwikkeling tot aan de Tweede Wereldoorlog geschetst. Een fotografische blik in de voormalige bedrijfsgebouwen in Heythuysen gaf ons een beeld 'hoe het ooit was'.

In dit nummer een vervolg tot aan het vertrek van de orgelmakerij uit Heythuysen, waarbij we in vogelvlucht door de ontwikkeling van het bedrijf gaan en waarbij uiteraard enkele kenmerkende orgels worden benoemd.

Wim van der Ros
(tekst en fotografie)

tenzij anders vermeld

Het Verschueren-orgel (1948) in de Sint-Bartholomeüskerk in Zevenbergen.

De oorlogsjaren

Tot aan de Tweede Wereldoorlog hebben ca. 120 orgels de werkplaats in Heythuysen verlaten. Uiteraard verlaten ook de nodige orgels het in 1937 geopende filiaal in het Belgische Tongeren. Die laatste jaren zijn dat voornamelijk elektro-pneumatische orgels. Ook zien we in 1939 het ontwerp en de levering van een unit-orgel. Bij diverse orgels zien we o.a. dr. E. Bruning O.F.M., dr. W. Kerssemakers pr, prof. Flor Peeters en mr. Arie Bouman als adviseur optreden. Ook tijdens de oorlogsjaren verlaten enkele tientallen orgels de werkplaats. In 1943 levert Verschueren zelfs een drieklaviers orgel met 42 stemmen op voor de Sint Jan in Laren. Dit ondanks het feit dat er tijdens de oorlogsjaren (en overigens ook de eerste jaren na de oorlog) een enorme schaarste aan materiaal was.

Magnificat
Sietze de Vries
Mariendom Hildesheim

Klokken 'Salve Regina'; **S. de Vries:** Geïmproviseerde Suite in Frans-Barokke stijl over het Salve Regina; **J.S. Bach:** Meine Seele erhebet den Herren BWV 648; Fuga sopra il Magnificat BWV 733; **S. de Vries:** Partita over de Lofzang van Maria (improvisatie); **J. Rheinberger:** Orgelsonate in a-Moll 'Tonus Peregrinus' opus 98 nr. 4; **S. de Vries:** Geïmproviseerde Fantasie en Fuga 'Magnificat' Sietze de Vries, orgels Mariendom Hildesheim (D)
JSB Records JSBH180920
Speelduur 76' - prijs € 15,00
jsbrecords.nl

De kiem van deze cd-productie is de verwondering over nieuw leven, de geboorte van een kind. Het beeld van een moeder met een kind ontroert en raakt ons in de kern. In de kunst is de 'Madonna met kind' al vele eeuwen een geliefd thema, vooral in de rooms-katholieke traditie. Wanneer het om muziek gaat is het Magnificat, Maria's lofzang, een onuitputtelijke inspiratiebron voor componisten en musici. Daarmee is in hoofdlijnen het kader benoemd waarmee Sietze de Vries het concept van deze cd vormgaf.
In de begeleidende tekst stipt De Vries de verschillen tussen rooms-katholieken en protestanten aan, wanneer het om Maria gaat. Voor de eersten is de Mariadevotie een niet weg te denken element van hun spiritualiteit. Protestanten hebben vanouds niet zoveel met Maria, hooguit met kerst. Maar het tij is aan het keren. De gezaghebbende hervormde theoloog Bram van de Beek signaleerde dat enkele jaren geleden al instemmend: "Spreken tot Maria is als spreken tot je oudere zus" (*Nederlands Dagblad*, 28 juli 2017).
Je kunt het programma van deze prachtige cd – want dat is het – zien als De Vries' antwoord op het slot van het Magnificat: "Van nu af aan zullen alle geslachten mij zalig prijzen". Dat is het eerste wat hier onderstreept moet worden.
Voor deze lofprijzing reisde De Vries naar Nedersaksen. Vanuit Groningen ben je daar zo. Naar de Dom van Hildesheim, om precies te zijn. Dat is een Mariakerk, een gepaste plek voor dit programma. In ons land worden niet zo vaak meer nieuwe orgels van enige omvang gemaakt, in Duitsland gebeurt dat nog regelmatig. Nu spreken veel Nederlandse orgelliefhebbers, uit een soort misplaatst superioriteitsgevoel, met enig dedain over grote Duitse compromisorgels. Je vindt ze bijvoorbeeld in de Domkerken van – ik doe maar een greep – Speyer, Magdeburg, Osnabrück, Trier. Ze moeten niet alleen hun taak kunnen vervullen in een muzikaal rijk vormgegeven liturgie, maar ook ten behoeve van een gevarieerde concertcultuur met prominente en veeleisende bespelers.
In Hildesheim gaat het om twee orgels van de firma Seifert (Kevelaer), beide in 2014 gereedgekomen. Een hoofdorgel met vier manualen en 79 stemmen, een koororgel met 20 stemmen, beide bespeelbaar vanaf een centrale speeltafel. Hoofdorgel met mechanische speeltractuur en elektrische registertractuur, koororgel geheel elektrisch, MIDI. Opvallend is het aandeel tongwerken in het hoofdorgel: het zijn er maar liefst 20, in alle soorten en maten.
"Het is bepaald indrukwekkend wat een dynamisch bereik het Hildesheimer orgel heeft en hoe ruimte en orgels op elkaar inspelen", stelt De Vries in het boekje. Daar is niets te veel mee gezegd. De hoop van Sietze "dat deze geluidsdrager mag bijdragen aan meer begrip voor dit orgeltype", onderschrijf ik en geef ik hier door.

Klokken zijn het waarmee de cd opent en ook weer eindigt. De Dom van Hildesheim bezit een indrukwekkend gelui, het grootste van Nedersaksen. De twaalf klokken hebben een totaalgewicht van zo'n 24 ton. Aan het begin luiden ze het *Salve Regina*, de gregoriaanse Maria-antifoon, waarna De Vries op dat thema een suite in klassiek-Franse stijl improviseert. Buitengewoon fraai klinkt aan het begin een Plein jeu, waar tegen een trompetregister de cantus firmus laat horen. Daarna is het de beurt aan kenmerkende klankcombinaties met tertsregisters, de Cromorne en de Nasard, waarin Sietze zijn verbluffende creativiteit en stijlbeheersing etaleert. Een feestelijk dansende Dialogue sur les Grand Jeux besluit de suite. Het is alsof het gedrukt staat.
Het Magnificat is vast onderdeel van de vesper, het getijdegebed. In de lutherse traditie wordt dan de 'Tonus peregrinus' gezongen, die ook Bach gebruikt. De Vries speelt daarom het Schübler-koraal 'Meine Seele erhebet den Herren' en de fuga op het Magnificat, met prachtig contrapunt. In dat laatste stuk veroorlooft hij zich de vrijheid om bij enkele thema-inzetten de melodie te versterken met de hogedruktuba. Dat is nu zo'n voordeel van een moderne speeltafel.
De Geneefse versie van het Magnificat, bekend als de Lofzang van Maria, is het thema van een negendelige geïmproviseerde partita in een late barokstijl.
Ook Rheinbergers vierde sonate is op de 'Tonus peregrinus' gebaseerd. Hier is ruimschoots gelegenheid om de romantische geluiden van het Seifert-orgel te laten horen: de donker gekleurde grondstemmen en tongwerken in het eerste deel, de strijkers van het Récit in het tere tweede deel, het romantische plenum in de bijzondere chromatische fuga.
In een derde improvisatie, ook in romantische stijl, worden de drie thema's met elkaar verenigd in een boeiende fantasie, die uiterst contemplatief overgaat in een in pianissimo opgezette fuga, die uitmondt in het machtige tutti.
Het volgelui van de Hildesheimer Dom bekroont tot slot bijna acht minuten lang dit indrukwekkende eerbetoon aan Maria. Ook klokkenliefhebbers komen voluit aan hun trekken.
In de begeleidende tekst wordt het programma uitgebreid toegelicht, mooie foto's illustreren het. Werkelijk een heel geslaagde cd-productie die ik ieder kan aanbevelen.

Bert Wisgerhof

Antico
Kalevi Kiviniemi plays
the oldest playable organ in the world

Uit **Robertsbridge Codex (1360):** Felix namque; Estampie; uit **Buxheimer Orgelbuch:** Paumgartner; **P. Atteignant:** Te Deum; **H. Isaac:** Innsbruck, ich muss dich lassen; **F. Bendusi:** E doue uastu o bon solda - Cortesa Padoana;

Nieuwsgierig naar de rest van de inhoud?

Neem een (proef)abonnement of bestel een los nummer op www.orgelvriend.nl

Proefabonnement van 3 nummers voor slechts € 14,50

Of neem een abonnement. Het eerste jaar voor € 44,00 daarna € 60,00

(bij betaling via machtiging € 1,00 korting)

De Orgelvriend